

11. Юркевич П. Д. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова божого // Історія філософії України. Хрестоматія / Упорядники М. Ф.Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. - К.: Либідь, 1993. - С. 341-248.
12. Данько М. Поспішаймо повільно // Червоний промінь. - 1991. - № 28.
13. Гримич М. В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропологія): Монографія. - К.: АТ «ВППОЛ», 2000. - 380 с.
14. За Юнг К. Г. Архетип и символ. - М., 1991. - 298 с.
15. Куєвда В. Світотворчий міф українського етносу // Артанія. - 1999. - Кн. 5. - С. 6-11.
16. Бичко А., Бичко І. Феномен української інтелігенції // Слово і час. - 1996. - №1. - С. 31-40.
17. Данько Микола. «Вам, народженим на волі...» / Публікація В. Садівничого // Березіль. - 1996. - №1-2. - С. 24-29.
18. Велеса Н.О., Гаврилова Ю.Ю. Поновлений статус наук комунікативного типу в підготовці журналістів // Наукові записки інституту журналістики. - Т. 7. - 2002. - С. 17-18.
19. Мишанич С. В. Оповіді із сучасного життя // Народні оповідання. - К.: Наук. думка, 1983.
20. Данько М. Зоряне вікно. - К.: Молодь, 1965.
21. Прангишвили А.С. Фольклор и психология // Проблемы фольклора. - М., 1975.
22. Москаленко А.Т., Сержантов В.Ф. Смысл жизни и личность. - Новосибирск: Наука, 1989.

Надійшла до редакції 28 серпня 2006 р.

ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ ПРЕСИ)

Л.А. Кулішенко, асп.

Статтю присвячено проблемі національного виховання у педагогічній пресі сучасності. Автор представляє інформаційну модель національного виховання на основі аналізу журнальних публікацій.

Вивчення періодики має певні традиції в українському журналістикознавстві. Найвні ґрунтовні дослідження регіональної преси, зокрема періодики Західної України: державотворча функція та тематичні аспекти українських журналів на західноукраїнських землях [1], українська преса Північної Буковини 1870-1940 рр. [2]. М.Васильчук присвятив дисертаційне дослідження українським виданням в Коломиї другої половини ХІХ – ХХ ст. [3]. Крім того, М.Мартинюк уклав матеріали до бібліографії «Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи» (1998).

Чимало дослідників звертають увагу на проблеми національної освіти в історичному аспекті. Вченими-журналістикознавцями досліджувались такі педагогічні видання кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: журнали «Основа» та «Киевская старина» [4, с. 5], газета «Школьна часопись» (1881-1889 р.) [6], часопис «Учитель» (1889-1914рр.) [7], часописи Східної України (1905-1914) [8] тощо.

На сучасному етапі в українській педагогічній журналістиці досліджуються такі проблеми вітчизняної системи освіти: підготовка керівних кадрів у системі освіти [9], проблема управління школою на сторінках журналу «Рідна школа» [10], тематична спрямованість сучасної освітнянської преси [11] та інші.

Таким чином, педагогічна преса надає унікальну можливість ведення багатоаспектної полеміки з актуальних питань вітчизняної педагогічної думки. Одним з найважливіших є, на нашу думку, національне виховання, яке широко обговорюється на шпальтах освітнянської преси. Дослідження таких педагогічних журналів, як «Рідна школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Дивослово», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Урок Української», «Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій», «Дошкільне виховання», «Історія в школі», «Історія в школах України», «Наша

школа», «Нові технології навчання», «Освіта і управління», «Слово і час», «Трибуна», «Трудова підготовка в закладах освіти», «Українська література в загальноосвітній школі», «Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах», «Шлях освіти», «Шкільна бібліотека», «Фізичне виховання в школі», «Відродження», «Коледжанин», «Директор школи», показало, що за період з 1991 до 2004 рр. було надруковано 152 публікації із зазначеної проблеми. Аналіз матеріалів дозволив виокреслити інформаційну модель національного виховання, яка включає: історичне та етнопедагогічне підґрунтя, педагогічну мету, завдання, принципи, зміст навчально-виховної діяльності, фактори виховної взаємодії, шляхи реалізації національного виховання та його кінцевий результат.

Висвітлення сучасного стану розвитку проблеми національного виховання неможливе без урахування доробку видатних педагогів минулого, чому і присвячена частина журнальних публікацій. Їх автори розкривають такі аспекти: становлення ідеї національного виховання в українській педагогіці [12]; історичний розвиток патріотичного виховання в IX – XX ст. [13]; становлення української національної школи [14]; передумови використання краєзнавства як засобу виховання патріотизму [15]. Розкриваючи погляди українських вчених на виховання молоді, дослідники вказують на неабияку роль праць К. Ушинського, О. Духновича, Г. Врецьона, І. Франка, Я. Чепіги, С. Русової, І. Юцишина у виникненні концептуальних засад національної освіти.

Підґрунтям національного виховання є етнопедагогіка (народна педагогіка) - наука про досвід народу у справі виховання молоді. Наукові дослідження сучасних вчених-педагогів присвячені особливостям української етнопедагогіки [16]. Безумовно, використання накопиченого українським народом досвіду у вихованні є цінним джерелом для відродження й становлення національного виховання на сучасному етапі, яке, по-перше, під національним вихованням розуміють як цілеспрямований, систематичний, регульований виховний процес, що має на меті утвердження у свідомості підростаючого покоління етнічної, культурної, мовної єдності, національної неповторності. По-друге, як таку систему поглядів, ідей, переконань, ідеалів, які склались упродовж історичного розвитку народу і спрямовані на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна та матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

На сучасному етапі метою національного виховання є формування особистості громадянина України з національною свідомістю і самосвідомістю, характером, світоглядом та ідеалами на традиціях культури, духовності рідного народу і міжнародних відносин, основою яких є національна рівність, взаємна толерантність. Навчальна мета конкретизується у завданнях, які визначаються окремими навчально-виховними осередками з урахуванням специфіки їх впливу на молоде покоління.

В основі системи національного виховання лежать такі принципи: народність, природовідповідність, демократизм, гуманізм, етнізація, історизм. Принципи виховання виступають у ролі керівництва до дії, правил організації виховного процесу. Вони є методологічною основою національного виховання.

Змістову суть інформаційної моделі національного виховання виражають поняття «громадянськість», «патріотизм», «національна свідомість» та система цінностей. Розгляд цих педагогічних категорій допоможе розкрити систему національного виховання у взаємозалежних відносинах її елементів. Головною її складовою є громадянська.

Громадянське бачення світу є найглибшим і найповнішим, оскільки у ньому сполучаються два вектори розвитку особистості – суспільний та приватний. Звідси громадянськість – багатоаспектне поняття. По-перше, це інтегративна якість особистості, що дозволяє людині відчувати себе юридично, соціально, морально, політично дієздатним, по-друге, це фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що має культурологічні засади. Громадянськість слід інтерпретувати як базову соціальну установку, суть якої полягає у готовності особистості свідомо приймати і відповідально, добровільно виконувати закони та вимоги держави. Відповідно бути громадянином якоїсь держави означає належати до її постійного населення, користуватися її правами і виконувати обов'язки, встановлені законами цієї держави. Виявляється громадянськість у формі особистісної активності, що спрямовується на досягнення соціальної нормативності, участь у громадській діяльності, самокритичне ставлення до свого внеску в загальнонародну справу й критичне ставлення до поточних соціальних подій.

Таким чином, громадянськість є не вродженою, а набутою якістю особистості, і потребує формування. Її, по-перше, необхідно виховувати з дитинства. По-друге, смислопереживання громадянськості державна система має підкріплювати конкретними діями протягом усього свідомого, зрілого життя, оскільки зв'язок між людиною і державою двобічний.

Особлива увага в сучасних умовах приділяється ідеям патріотизму як складової формування рис громадянськості.

Під поняттям «патріотизм» розуміють любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги. Виділяють такі функції патріотизму у суспільстві: ідентифікаційну, цілеутворювальну та мотиваційну.

Структура патріотизму являє собою складну і потужну систему, компонентами якої є окремі патріотичні якості емоційно-почуттєвого, інтелектуального та поведінкового характеру. Відповідно до цього виділяють три духовні пласти патріотизму. Перший – поверхневий – це природна любов до свого народу як до себе і своєї великої родини, любов до рідного слова, до рідної природи, яка проходить крізь серце. Сприймання ж і відчуття другого пласта патріотизму проходить крізь розум, усвідомлення розумом свого святого обов'язку перед народом стати на захист його інтересів, усвідомлення необхідності протистояти, витримувати натиск. Третім і основним пластом патріотизму є такий рівень, коли готовність служити Батьківщині, своєму народові закладена в свідомості, в крові; це готовність до співпраці задля справи, яка вища за особисті інтереси і особисте життя.

З патріотизмом органічно поєднується інша громадянська риса особистості – національна самосвідомість, яка є складним і багатогранним утворенням людської суб'єктивності. Вона базується на національній ідентифікації, усвідомленні причетності людини до роду і соціальної групи й спонукає особистість до національного самоздійснення. Врешті й нація з'являється лише тоді, коли в окремого індивіда викристалізовується національна свідомість.

Вихідним моментом у процесі впливу на свідомість є знання про свою національну спільність (мова, культура, особливості національного ідеалу, характеру тощо) та інші спільності. Саме на основі цього формується поняття «ми»-«вони», яке є основою національної самоідентифікації. Формуванню національної самосвідомості сприяє усвідомлення соціально зумовлених елементів логічного ланцюжка: сім'я-громада-етнос-нація, тобто сприймання себе як частини нації,

відчуття духовно-кровного зв'язку зі своєю нацією, з її духовною і матеріальною культурою.

Фундаментальною базою національного виховання є система ціннісних орієнтацій. Вона включає загальнолюдські та національні цінності. Абсолютні (загальнолюдські) стосуються всіх людей і не залежать ні від національності, ні від віку, статі, тобто вони є універсальними. Це ідеали добра, справедливості, совісті, честі, гідності, мудрості тощо. Останнім часом вчені до цієї групи цінностей додають ще й космополітизм. Визнають його як одну з форм інтеграції молоді в загальноєвропейське політичне та громадянське життя. Космополітизм як цінність забезпечує розуміння різноманітних культур, головних проблем діяльності демократичних режимів, рівності як соціальної норми, толерантного ставлення до національних меншин тощо.

Цінності національні є значущими для одного народу, на їх визначення впливають такі чинники, як історія, матеріальна та духовна культура народу. Тому для українського народу національними цінностями є свобода, патріотизм, національна гідність. Громадянські цінності включають поняття прав і свобод людини, повагу до законів, держави, демократичного устрою. Родинними цінностями є ставлення до батька, матері, родичів, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей. Цінностями особистого життя людини є розуміння щастя, сенсу життя і т.д., на що впливають характер, поведінка, напрям зусиль, стиль приватного життя.

Такою є система цінностей, яка є певним орієнтиром у навчально-виховному процесі. Формування таких цінностей слід починати від нижчого до вищого, тобто від цінностей особистого життя до загальнолюдських, хоча всі рівні ієрархії цінностей є важливими в однаковій мірі.

Важливими факторами виховного впливу на особистість є сім'я, церква, громадське життя і засоби масової діяльності.

Процес соціалізації особистості починається в сім'ї: закладаються основи світоглядних знань, формується ціннісно-сміслова система, ставлення до нації, держави. І навіть пізніше, під час навчання у закладах освіти, спосіб життєдіяльності, принципи сім'ї мають неабияке значення у виховному впливі на свідомість дитини.

Останнім часом зростає роль церкви та її інститутів у формуванні світоглядних орієнтацій особистості. Релігійні виховні традиції утверджують загальнолюдські ідеї й ідеали добра, правди, справедливості, благородства, милосердя. Тому національна система виховання використовує здобутки церкви у вихованні підростаючих поколінь.

Громадське життя теж повинно не залишати поза увагою виховання молодого покоління і всіляко сприяти цьому. Мається на увазі допомога різноманітних благодійних організацій та фондів у проведенні виховних заходів, конкурсів, семінарів, тренінгів, надання грантів для розроблення науково-методичних матеріалів, посібників, фінансова підтримка публікацій тощо.

Виконувати завдання національного виховання мають також засоби масової інформації (телебачення, радіо, друковані періодичні та електронні видання), які є одним із найважливіших джерел інформації у сучасному суспільстві. Їхнє значення в житті молоді може перевищувати значення навчальної діяльності, а виховний вплив часом перевищує вплив педагогічного виховання. ЗМІ впливають на світогляд молоді безпосередньо своїм змістом шляхом публікації відповідних матеріалів, підготовки та випуску навчальних теле- та радіопередач.

Шляхами реалізації національного виховання в Україні є діяльність системи створених державою і громадськістю навчально-виховних

осередків. Це дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища та вищі навчальні заклади – інститути, університети; позашкільні заклади освіти, клуби, бібліотеки; установи культури, громадські організації, дитячі, юнацькі організації й товариства. Вчені вказують на особливу роль дитячо-юнацьких організацій «Чайка», «Козацьке братство», «Джура», «Січ», «Пласт», «Сокіл», які створені для об'єднання й виховання молоді відповідно до принципів народної козацької педагогіки.

Всі перелічені ланки навчально-виховного процесу можуть успішно виконати виховні функції лише за умови злагодженості дій, тобто поетапного формування почуттів, рис, світогляду особистості.

Звичайно, всі елементи освітньої системи мають важливе значення, проте більшість авторів аналізованих журнальних публікацій вказують на особливу роль школи у здійсненні національного виховання, оскільки найвідповідальніший етап формування особистості припадає на шкільні роки. Причиною цього, на нашу думку, є той факт, що саме у віці 12-15 років відбувається формування особистості учня, осмислення світу і себе в ньому, тобто визначальними є вікові та психологічні показники.

Універсальним методом національного виховання є організація життєдіяльності учнів, включення їх у різні види діяльності із забезпеченням права вибору. Такими видами є шкільне самоврядування, участь у громадському житті школи, взаємини співробітництва. Застосовуються й традиційні методи: бесіда, дискусія, диспут, розповідь, ілюстрація, проблемний пошук, самостійна робота над фольклорними та етнографічними джерелами, переконування, приучування. У роботі навчально-виховних закладів освіти провідну роль повинні виконувати активні методи, які базуються на демократичному стилі взаємодії. Серед них називають такі: ситуативно-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером тощо.

Зміст національного виховання реалізується такими основними засобами: рідна мова, історія, національна символіка, краєзнавство, родовід, природа рідного краю. Допоміжними, додатковими є такі: національна міфологія, фольклор, національне мистецтво, народний календар, прикмети, вірування, релігійні виховні традиції.

Формами національного виховання є: 1) шкільні уроки гуманітарного (українська мова та література, народознавство, історія України, географія) та естетичного (музика, образотворче мистецтво, художня праця) напрямків; 2) факультативні заняття поглибленого вивчення народного мистецтва, народних джерел; 3) позакласні краєзнавчі гуртки; 4) студії народної творчості; 5) проведення в позаурочний час фольклорних свят, вечорниць, свят рідної мови; 6) різноманітні конкурси, зустрічі з відомими українськими діячами, письменниками, змагання, конференції тощо.

Врешті-решт українська національна система виховання зорієнтована на цілісну особистість громадянина України як вихідний компонент та кінцевий результат. Розуміючи, що сучасному українському суспільству потрібна людина т. зв. нової генерації, пропонуємо власну якісну характеристику ідеалу досконалого українця. Аналіз історичного матеріалу дає можливість стверджувати, що позитивними традиційними рисами українця є лагідність, щирість, доброта, доброзичливість, гостинність, працьовитість, а ще прагнення до свободи, правди та захисту свого роду і Батьківщини. Разом з цим сьогоднішньому суспільству потрібна людина, яка могла б забезпечити розбудову нової Української держави. Таким чином, цій особистості притаманні ряд особливостей: достатній рівень інтелектуального, морального, естетичного, екологічного та фізичного розвитку; патріотизм; соціальна

активність; почуття громадянського обов'язку, відповідальності та мужності; повага до демократичних цінностей (права людини, індивідуальна свобода, свобода слова та волевиявлення, плюралізм думок тощо); національне самоусвідомлення; володіння культурою міжнародних відносин. Таким є, на наше переконання, образ цілісної особистості сучасного українця як кінцевого результату національного виховання.

Таким чином, інформаційну модель національного виховання складають:

- 1) мета та завдання;
- 2) принципи національного виховання (народність, природовідповідність, демократизм, гуманізм, етнізація, історизм);
- 3) зміст національного виховання (громадянськість, патріотизм, національна свідомість, система цінностей);
- 4) шляхи реалізації національного виховання (система створених державою і громадськістю навчально-виховних осередків);
- 5) методичне забезпечення національного виховання:
 - методи виховання (традиційні - бесіда, розповідь, диспут, схвалення, засудження, ілюстрація; інноваційні - самоврядування, проблемний пошук, ситуативно-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером тощо);
 - засоби (основні - рідна мова, історія, родовід, краєзнавство, природа рідного краю, національна символіка; допоміжні - національна міфологія, фольклор, національне мистецтво, народний календар, прикмети, вірування);
 - форми виховання (шкільні уроки гуманітарного та естетичного спрямувань, факультативні заняття поглибленого вивчення народного мистецтва, позакласні краєзнавчі гуртки, студії народної творчості, фольклорні свята, вечорниці, свята рідної мови, різноманітні конкурси, зустрічі з відомими українськими діячами, письменниками, змагання, конференції).
- 6) фактори виховного впливу (сім'я, церква, громадське життя і засоби масової діяльності);
- 7) цілісна особистість громадянина України як кінцевий результат національного виховання.

Такою є, на нашу думку, інформаційна модель національного виховання за публікаціями науково-педагогічних журналів сучасності за період з 1991 до 2004 рр.

SUMMARY

The article is devoted to the problem of national upbringing in the up-to-date pedagogical press. The author presents the information model of national upbringing based on the analysis of the journals' publications.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гутковський В.В., Крупський І.К., Олексин О.М. Українські журнали на західноукраїнських землях: державотворча функція, тематичні аспекти (1848-1919 рр.): Історико-політичний нарис. – Львів: Вільна Україна, 2001. – 136 с.
2. Романюк М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870-1940 рр.). – Львів: Фенікс, 2000. – 588 с.
3. Васильчук М.М. Українські видання в Коломиї (друга пол. XIX – XX ст.): історико-функціональний і тематичний аспект: Автореф. дис... канд. філол. наук.–К., 2003.–20 с.
4. Побірченко Н.С. Проблеми освіти на сторінках часопису «Киевская старина» (1882-1906). – К.: Наук. світ, 2000. – 91с.
5. Побірченко Н.С. Шкільні проблеми на сторінках часопису «Основа» (1861-1862). – К.: Наук. світ, 1999. – 34 с.
6. Сніцарчук Л.В. «Шкільна часопись» (1881-1889 рр.) – газета галицького шкільництва //Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. Третьої всеукр. наук.-теорет. конф. 22-23 грудня 1995 р. /За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1995. – С. 54-57.

7. Черниш Н.І. Досвід видання часопису «Учитель» (1889-1914 рр.) //Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. Четвертої всеукр. наук.-теорет. конф. 19-20 грудня 1997 р. /За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1997. - С. 40-43.
8. Остапенко Н.Ф., Сидоренко Н.М. Від «Ради» і «Світла» до «Вільної української школи»: проблеми національної освіти на сторінках українських часописів Східної України (1905-1914) // Образ. – 2001. – Вип. 2. - С. 72-79.
9. Омельчук І. Педагогічні журнали України (1990- 1995 рр.) про проблеми підготовки керівних кадрів у системі освіти //Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. Третьої всеукр. наук.-теорет. конф. 22-23 грудня 1995 р. /За ред. М.М. Романюка. – Львів, 1995. – С. 188-190.
10. Косинська О. Проблеми управління школою на сторінках журналу «Рідна школа» (1990-1995) //Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. Третьої всеукр. наук.-теорет. конф. 22-23 грудня 1995 р. /За ред. М.М. Романюка. – Львів, 1995. – С. 185-188.
11. Коновець О.Ф. Когнітивний і національно-культурний комунікатив сучасної освітньої преси //Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф. 24-26 жовт. 2003 р. – Львів, 2003. – С. 577 - 584.
12. Ступарик Б., Гречин Б. Становлення ідеї національного виховання в українській педагогіці // Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 1. – С. 20-26.
13. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в XIX – XX ст. (Історичний аспект) //Рідна школа. – 2004. - № 2. – С. 60-62.
14. Невгодовський А. Українська національна школа: становлення (1917 –1920 рр.) //Рідна школа. – 2001. – № 11. – С. 65-67.
15. Анікіна Т., Таран Н. Науково-історичні передумови використання художнього краєзнавства у вихованні патріотизму //Педагогіка і психологія. – 1995. – № 4. – С. 98-105.
16. Стельмахович М., Червінська І. Етнопедагогічні основи української національної школи-родини //Початкова школа. – 1997. – № 5. – С. 10-12.

Надійшла до редакції 14 вересня 2006 р.